

Ks. Stanisław Piech

KS. JÓZEFA ARCHUTOWSKIEGO UMIŁOWANIE PISMA ŚWIĘTEGO

Zamyślenie nad życiem i dziełem ks. Archutowskiego odsłania dominujące w nim umiłowanie studium Pisma Św. i służbę upowszechnieniu jego znajomości. W wypowiedzi niniejszej, komplementarnej w stosunku do referatu ks. lic. Romana Bogacza, starano się dorzucić garść szczegółowych informacji, skupiając się głównie na działalności uniwersyteckiej ks. Archutowskiego.

Ks. Józef Archutowski (1879—1944) po uzyskaniu świadectwa dojrzałości w 1898 r. w gimnazjum w Suwałkach wstąpił do Seminarium Duchownego św. Jana w Warszawie. Po trzech latach studiów seminaryjnych został wysłany na dalsze studia do Akademii Duchownej w Petersburgu, gdzie spędził cztery lata. Tam w 1904 r. został wyświęcony na kapłana w kościele św. Katarzyny przez arcybiskupa mohylewskiego Jerzego Józefa Szembeka. W tym samym roku uzyskał stopień kandydata teologii. W następnym zaś po napisaniu pracy *Doctrina Veteris Testamenti de sapientia* i złożeniu egzaminów został magistrem św. teologii. (Był to najwyższy stopień naukowy, jakiego udzielała petersburska Akademia Duchowna. Doktorat przyznawano bardzo wyjątkowo). Po powrocie do kraju ks. Archutowski był wikariuszem parafialnym kolejno w Skierniewicach, Zgierzu i w Warszawie. W 1907 r. został katechetą Szkoły Handlowej w Łowiczu, a w następnym roku w Szkole Handlowej Zgromadzenia Kupców miasta stołecznego Warszawy (1908—1919).

W tym okresie nadal rozwijał swoje zamiłowania biblijne ujawnione już w Petersburgu przedmiotem swojej pracy magisterskiej. W czasie urlopów, w semestrach letnich, corocznie w celu pogłębienia swoich studiów biblijnych wyjeżdżał za granicę. We Wrocławiu słuchał wykładów Johanna Nikla i Josepha Sickenbergera, w Lipsku Hermana Guthego, w Monachium Johanna Göttbergera, we Würzburgu Johanna Hehna i we Fryburgu Szwajcarskim Vinzenza Zapletala¹.

Największy ówczesny biblista o. Maria Józef Lagrange, twórca nowoczesnej egzegezy, wysoko ocenił erudycję ks. Archutowskiego, o którym mówił, że jemu nic nowego nie można powiedzieć, bo czytał wszystko².

¹ Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (AUJ), S II 619 J. Archutowski, Curriculum vitae Kraków 1 VII 1920.

² A. Fic, *Wspomnienia o Lagrange'u*, „Przegląd Biblijny” 2:1938 s. 241.

Znany z kilkudziesięciu publikacji na tematy biblijne i historii religii został w 1918 r. zaproszony przez ks. Idziego Radziszewskiego, rektora nowo utworzonego uniwersytetu w Lublinie, do objęcia wykładów nauk biblijnych. W charakterze zastępcy profesora (1 I 1919 — 30 IV 1920) wykładał tam Pismo Św. Starego Testamentu, język hebrajski i historię religii. Zajmował się także językoznawstwem semickim³.

Dnia 22 IV 1920 r. ks. Archutowski został przez Naczelnika Państwa J. Piłsudskiego mianowany profesorem nadzwyczajnym studium biblijnego Starego Testamentu w Uniwersytecie Jagiellońskim⁴.

Warto przypomnieć, jak doszło do przejścia ks. Archutowskiego z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego do UJ. W 1919 r. ks. Jan Korzonkiewicz, profesor nadzwyczajny studium biblijnego ST, zgłosił gronu profesorów Wydziału Teologicznego swoją rezygnację z zajmowanej katedry. Profesorowie w obawie, aby rezygnacja ta nie spowodowała długoletniego wakansu na tej katedrze, postanowili niezwłocznie przystąpić do jej obsadzenia. Ks. Archutowski, zapytany w prywatnej korespondencji przez dziekana Wydziału Teologicznego UJ ks. A. Bystrzonowskiego, zgodził się przejść do Krakowa i „na dowód, że nieustannie pracuje w obranej i umiłowanej przez siebie dziedzinie” nadesłał rękopis świeżo ukończonej pracy *Monoteizm izraelski*. Praca ta spotkała się z pozytywną oceną krakowskich profesorów Pisma Św. (J. Korzonkiewicz, J. Kaczmarczyk). Kandydaturę tę poparł także ks. Władysław Szczepański TJ z Uniwersytetu Warszawskiego, będący wówczas najpoważniejszym w Polsce autorytetem w zakresie nauk biblijnych. Dziekan ks. Bystrzonowski pisał do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego: „Wydział poza osobą X. Archutowskiego nie widzi obecnie na całym obszarze ziem polskich nikogo, na kogo by mógł zwrócić swoją uwagę”⁵.

Ministerstwo przychyliło się do tej prośby i przedstawiło go Naczelnikowi Państwa do nominacji na profesora nadzwyczajnego w Uniwersytecie Jagiellońskim.

Spojrzenie na Spisy wykładów UJ pozwoliło prześledzić tematykę wykładów ks. Archutowskiego. W kolejnych trymestrach na kursie pierwszym wykładał o natchnieniu Pisma św., historię kanonu ksiąg Starego Testamentu oraz historię tekstu biblijnego i jego przekładów. Na zajęciach z łączonymi kursami II i III zajmował się księgami pro-rockimi (w 8 różnych latach), psalterzem (7), pięcioksięgiem (6), księgami historycznymi, moralnymi i dydaktycznymi (3). Przeprowadził egzegezę prorocत्व mesjańskich (2). Omawiał niewolę babilońską (4),

³ AUJ S II 619 Curriculum; Tabela służbowa.

⁴ AUJ S II 619, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (WRiOP) do J. Archutowskiego, Warszawa 16 V 1920 (odpis).

⁵ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Min. WRiOP 1573, Dziekan Wydz. Teol. UJ do Min. WRiOP, Kraków 6 XII 1919.

czasy i dzieło Mojżesza (2) oraz Palestynę w okresie wejścia Hebrajczyków (1). Na szczególną uwagę zasługują tematy jego wykładów z historii religii, dostępnych dla wszystkich studentów (1 godz. tyg.): „Religia ludów pierwotnych”, „Religia asyro-babilońska i ludów semickich” (1928/29) oraz „Kosmogonia biblijna i kosmogonia ludów staro-wschodnich” (1930/31). Warto wspomnieć także o wygłaszanych w UJ wykładach publicznych: „Monoteizm izraelski” (1922/23). Do roku 1927/28 włącznie uczył także języka hebrajskiego. W r. 1922/23 wykładał język arabski⁶.

Ks. Archutowski „jako wykładowca specjalnie nie przyciągał do siebie młodzieży, albowiem daru wymowy porywającej i przykuwającej do siebie słuchaczy nie miał. Brak ten jednak uzupełniał ogromem wiedzy, solidnością przygotowania i pewnością nauczania. — Wspominał ks. Stanisław Grzybek, jego uczeń: „Kto go słuchał, odczuwał od razu, że ma przed sobą człowieka, który nie lekceważy słuchacza, ani słów na wiatr nie rzuca. Zawsze spokojny, pełen powagi, imponował swoją osobowością. Bo też miał czym imponować. Był człowiekiem o szerokich horyzontach”⁷ myślowych. Interesował się bowiem nie tylko biblistyką, teologią i historią religii, ale także literaturą, a nawet pracą społeczną.

W czasie zajęć seminaryjnych pod kierunkiem ks. Archutowskiego tłumaczono teksty biblijne z języka hebrajskiego, opracowywano krytycznie i dyskutowano nad ich znaczeniem. Przedmiotem ćwiczeń seminaryjnych były: monoteistyczne poglądy proroków (1921/22), księga Koheleta (1922/23), męka Mesjasza w prorocत्वach Starego Testamentu i w apokryfach (1923/24), psalmy (1924/25), mesjanizm w Starym Testamencie (1926/27), księgi: Hioba (1927/28) i Ozeasza (1932/33), prawodawstwo mojszeszowe i jego stosunek do prawodawstw staro-wschodnich (1933/34), działalność naukowa o. Marii Józefa Lagrange'a OP, (1936/37) i księga Izajasza (1937/38). W ćwiczeniach brało udział 8—12 studentów. Ks. Archutowski od roku 1922/23 obok seminarium prowadził dla studentów I kursu zajęcia proseminaryjne (1 godz. tyg.), mające na celu wprowadzenie ich do pogłębionego studium tekstów biblijnych. Zachowało się kilka następujących tematów tych ćwiczeń: „Izrael i Asyria”, „Izrael a Babilonia” (1922/23), „Encykliki i listy papieży o studium biblijnym (1923/24), „Bibliści katolicy ostatniej doby” (1924/25). Biblioteka seminarium biblijnego Starego Testamentu z końcem roku akad. 1937/38 liczyła 1276 książek⁸.

Ks. Archutowski zdobył wysoką pozycję w biblistyce przez swoje znakomite podręczniki. *Wstęp szczegółowy do Ksiąg św. Starego Te-*

⁶ Spis wykładów Uniwersytetu Jagiellońskiego z lat 1920/21 — 1938/39.

⁷ S. Grzybek, *Wspomnienie o ks. Józefie Archutowskim*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 3:1950 s. 170—171.

⁸ AUJ WT II 60 Sprawozdania z Seminarium Biblijnego Starego Testamentu z lat 1926/27, 1932/33 — 1933/34, 1936/37 — 11937/38; Spisy wykładów 1921/22 — 1927/28.

stamentu (Kraków 1927) i *O natchnieniu Pisma Świętego* (Kraków 1930) nie ustępowały w niczym uniwersyteckim podręcznikom zagranicznym. Największą jednak sławę uczonego biblisty uzyskał przez swój wysoko oceniany w kołach naukowych podręcznik *Historia i krytyka tekstu hebrajskiego Starego Testamentu* (Kraków 1938). Dużą popularnością cieszyła się także jego *Gramatyka języka hebrajskiego* (Warszawa 1908, wyd. 2 1925)⁹.

W badaniach naukowych ks. Archutowski umiał znakomicie łączyć nowoczesność poglądów z wiernością nauczania Kościoła. Zaznaczył się nie tylko jako autor znakomych podręczników, ale także jako jeden z najwybitniejszych popularyzatorów biblijnych w Polsce. W 1907 r. założył „Polskie Towarzystwo Wydawania Pisma Św. pod wezwaniem ks. Jakuba Wujka”. Celem jego było zwrócenie uwagi na nieprzemijające wartości przekładu Wujkowego i uczynienie go zrozumiałym dla ogółu wiernych¹⁰. W 1921 r. ks. Archutowski założył wśród studentów Wydziału Teologicznego „Koło Biblistów Uniwersytetu Jagiellońskiego”, przemianowane w 1933 r. na „Koło Biblistów Uczniów UJ”. Organizacja ta miała na celu budzenie zamiłowania do studium Pisma Św., pogłębianie wykształcenia biblijnego i przygotowanie się do twórczości naukowej w tej dziedzinie. Zadania te Koło starało się osiągnąć poprzez organizowanie zebrań naukowych z referatami i dyskusją, studium prywatne wybranego działu nauk biblijnych, utrzymanie własnej specjalistycznej biblioteki, wydawnictwa prac naukowych i popularnych z zakresu biblistyki, gromadzenie eksponatów archeologicznych, konkursy i odczyty publiczne. Stowarzyszenie z inicjatywą ks. Archutowskiego wydało pierwszą *Polską bibliografię biblijną* (Kraków 1932), przekłady: encykliki Leona XIII, *Providentissimus Deus* o studiach biblijnych (Kraków 1934); E. Kalt, *Archeologia biblijna* (Kraków 1937); A. Zacchi, *Droga pokoju* (Kraków 1938). Biblioteka Koła w 1938 r. liczyła 253 dzieła¹¹.

Ks. Archutowski w swoim mieszkaniu przy ul. Jabłonowskich gromadził młodych biblistów z Krakowa, a nawet spoza miasta, na tzw. herbatki czwartkowe. W tym „Klubie Młodych Księży” dyskutował z nimi o aktualnych zagadnieniach teologicznych. Zachęcał do pracy pisarskiej i habilitacji.

W trosce o ożywienie myśli biblijnej w Polsce zorganizował przy współdziałaniu księży: Piotra Stacha z Uniwersytetu Lwowskiego i Fran-

⁹ S. Łach, *Śp. ks. Józef Archutowski*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 12:1965 z. 1 s. 8; S. Grzybek, dz. cyt. s. 167—168.

¹⁰ S. Grzybek, dz. cyt. s. 168.

¹¹ AUJ S II 755, Statut Koła Biblistów UJ 1924 § 1—4, 31; Statut Koła Biblistów Uczniów UJ, 1938 § 1—6; Sprawozdanie Zarządu Koła Biblistów Uczniów UJ z lat 1936—1938.

¹² J. Archutowski, *I Zjazd Biblistów Polskich*, „Przegląd Biblijny” 1:1937 s. 99, 103, 106—107; S. Grzybek, dz. cyt. s. 171—172.

ciszka Rosłańca z Uniwersytetu Warszawskiego I Zjazd Bibliistów Polskich w dniach 31 III — 1 IV 1937 w Krakowie, na którym postanowiono dokonać pierwszego w Polsce katolickiego przekładu całego Pisma Św., z języków oryginalnych wraz z obszernym komentarzem naukowym na wzór „Bonner Bibel”. W latach 1937—1938 ks. Archutowski redagował i wydawał „Przegląd Biblijny” na wzór francuskiego „Revue Biblique”¹².

Ks. Archutowski był kilkakrotnym dziekanem Wydziału (1924/25, 1926/27, 1931/32 — 1932/33)¹³. W dniu 6 listopada 1939 r. aresztowany razem z innymi profesorami UJ do 9 lutego 1940 r. był więziony w obozie koncentracyjnym w Sachsenhausen. Po zwolnieniu z obozu organizował tajne nauczanie w klasztorze księży Salwatorianów na Zakrzówku w Krakowie. Od 30 maja 1943 r. był proboszczem parafii Nawiedzenia Najśw. Maryi Panny na Nowym Mieście w Warszawie i kanonikiem gremialnym tamtejszej kapituły metropolitalnej. W tym okresie miał wykłady z teologii psalmów dla inteligencji warszawskiej i co tydzień dla siostr sakramentek.

Nasuwa się pytanie: Jakim był ten kapłan, człowiek Biblii, w swoim życiu codziennym? Świadkowie jego życia zapamiętali głębokie skupienie, z jakim zawsze odprawiał Mszę św. „Wieczorem można go było często zastać z różańcem w ręku. Chętnie darowywał ludziom przykrości i zapominał o krzywdach, jakie mu wyrządzili. Był człowiekiem o wielkiej pogodzie ducha, a nawet bardzo wesołym. Lubił wokoło siebie nastrój pogodny i żartobliwy. Ale też umiał bez trudu stać się poważnym i skupionym. Wtedy wydawał się dziwnie silny, jakby niedostępny, a w postanowieniach niezłomny. A przy tym wszystkim był niezwykle pokornym”¹⁴.

Zginął w czasie powstania warszawskiego dnia 31 sierpnia 1944 r. pod gruzami kościoła i klasztoru siostr sakramentek, gdy wraz z ks. Janem Mazerskim SDB przekraczał próg jednej z piwnic, w której schronił się w czasie nalotu bombowego. Zawalił się na nich trzypiętrowy klasztor i sklepienie. Zginął wraz z czterema księżmi, 35 zakonnicami i około tysiącem ludzi świeckich¹⁵.

Kraków

KS. STANISŁAW PIECH

¹² Skład Uniwersytetu Jagiellońskiego z lat 1924/25, 1926/27, 1931/32 — 1932/33.

¹⁴ S. Grzybek, dz. cyt., s. 172.

¹⁵ AUJ S II 619 Ksieni PP. Benedyktyniek od Nieustającej Adoracji Najśw. Sakramentu w Warszawie, Opis ostatnich chwil śp. ks. prof. Józefa Archutowskiego i ks. dra Jana Mazerskiego, Staniątki koło Krakowa, listopad 1944. Świadcstwo to znacznie bliższe czasowo opisaney tragedii różni się od przytoczonej przez ks. doc. dra Tadeusza Przybylskiego SDB relacji s. Celestyny z 1956 r.